

NATALIA KALYTA. K. D. Ushinskiy about maintenance of an educate ideal.

In the article maintenance of an educate ideal is reconstructed in a pedagogical legacy to K. D. Ushinskogo; his basic aspects which answer the purpose of education are set certainly, that maintenance of an educate ideal in the legacy of teacher answers sense of process of education comprehensively and to the harmoniously developed personality; it is found out that directions of comprehensive and harmonious education personality is mental, moral, labour, physical, aesthetically beautiful education.

Keywords: *educate ideal, personality, consciousness, mental education, moral education, labour education.*

Карпова Л. О.
Київський національний університет
культури і мистецтв

КОНЦЕПЦІЇ ВІЛЬНОГО ЧАСУ В РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

У статті розглянуто концепції взаємодії вільного часу та розвитку особистості, проаналізовано дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених, показано як раціональне використання вільного часу сприяє формуванню духовності, фізичної досконалості, творчому саморозвитку людей.

Ключові слова: *дозвілля, вільний час, суспільство, культура, людина.*

Культурне самовизначення людини неминуче припускає здатність вибору, що яскраво виявляється у проведенні людиною свого вільного часу. Вільний час, який можна заповнити за своїм вибором, а не за примусом, який можна безрозсудливо витратити, виглядає як захист проти повсякденності, втечею від неї. Тому ідеєю втечі проникне все повсякденне життя індивіда. Цю ідею використовує реклама нових місць відпочинку, ресторанів, пляжів, утверджуючи культ вільного часу.

Розгляд дозвілля як соціального інституту пов'язують з роботою Т. Веблена "Теория праздного класса" [1]. Найвагомий внесок у розробку економічного обґрунтування і визначення сутності вільного часу вніс К. Маркс в "Капіталі", вважаючи його мірилом багатства суспільства. Сучасне дозвілля розглядають як продукт індустріалізму і урбанізму автори концепцій постіндустріального суспільства (Р. Арон, У. Ростоу, А. Турен та ін.), теорії "масової культури" (Е. Шилз, У. Уайт), ідеї "цивілізації дозвілля" (Ж. Дюмазедьє, Ж. Фурастьє). Ця сфера життя в цілому розглядається ними як стимулятор регіонального розвитку, фактор стабілізації суспільства, зростання якості культурного середовища, життя в цілому.

У вітчизняному культурознавстві висвітлювали проблему вільного часу В. Патрушев [2] (обґрунтування використання вільного часу як

детермінанти культурного самовизначення людини шляхом позитивно побудованої дозвіллевої діяльності), В. Піча [4] (філософія вільного часу, значення його балансу у життєвому часові, а також зворотній вплив вільного часу на робочий час), Я. Підпригорщук [3] (стратегія використання вільного часу як компенсаційного засобу, психологічні механізми його емоційної наповненості), Є. Чмихало [6] (культурно-дозвіллева діяльність в зарубіжних країнах) та ін.

Добре організоване дозвілля зумовлює виявлення творчих здібностей людини, зміцнення економіки держави через приток грошей за послуги, відродження занепалих міст, регіонів; формування привабливого обличчя певної території та створення її позитивного іміджу тощо. Тому дослідження проблем культурно-дозвіллевого розвитку мають попит не лише з боку представників державних, муніципальних органів влади, а й підприємців в інтересах формування прогнозів, планів підприємств, зорієнтованих на обслуговування дозвіллевої діяльності.

Науково-технічний прогрес викликав зростання продуктивної праці і життєвого рівня населення, що дозволило скоротити час необхідної праці і значно збільшити обсяг вільного часу. Відбулася концентрація дозвілля в кінці робочого дня, робочого тижня, у відпустці, що, крім інших причин, викликало нове явище – велику дозвілlevу міграцію (відпускну і в кінці тижня). Умови проживання у місті призвели до послаблення общинних зв'язків, до зростання соціальної і духовної автономії особистості і одночасно посилили процеси масовізації споживання, культури. Індустріальне масове суспільство отримало ще одну назву – “цивілізація вільного часу”, яка не виявляється тільки у кількісному зростанні вільного часу, а уособлює певний стиль життя. Вільний час набуває все більшого відчуження від праці і стає самостійною цінністю. Фіксуючи якісні зміни в дозвіллі, ідея “цивілізації дозвілля” отримала значне поширення в західній соціології. Більшість дослідників, визнаючи особливу роль дозвілля в сучасному суспільстві, воліють говорити лише про суспільство з розвинутим дозвіллям. На протязі 80–90-х років тема “праця-дозвілля” не втрачає своєї актуальності, оскільки науково-технічний прогрес вносить зміни і в працю, і в дозвілля.

Накопичивши багатства зовнішнього середовища, людина стала проєкціювати на них і свій внутрішній світ. Замість розвитку своїх власне людських, духовних сил людина захопилася зростанням зовнішньої,

технічної могутності. Так виникла типова для ХХ століття ситуація “маленької людини” у оточенні могутніх апаратів. Описуючи ситуацію відчуження, відомий французький соціолог Г. Фрідман вважає, що “кількість нових предметів, виробництво яких потребує нових технологій, і вплив технічного прогресу досягло таких масштабів, що з’явилася цивілізація нової якості, в якій стверджуються нові типи залежності людини від середовища” [8, с. 84], особливо у її вільний час.

Е. Фромм, що створив популярну на Заході концепцію “нового матриархату”, намагався виявити генезу і глибинні структури сучасної промислово-технічної експансії та розширення “цивілізації вільного часу”. На його думку, витоки сучасної кризи – не в раціоналізмі епохи Просвітництва, не у зростанні досягнень природознавства в епоху пізнього Ренесансу, як це стверджує багато критиків сучасної цивілізації: таємниця сучасного індустріального суспільства в тому, що воно патріархальне за принципом своєї життєбудови, і для того, щоб дати справжню картину суспільства та його перспектив, треба аналізувати не виробничі, а сімейні відносини, не виробництво, а сім’ю як основоположний інститут, базис суспільства.

На думку Е. Фромма, “патріархальний комплекс, в якому імператив покори і імператив успіху є найважливішими мотиваційними силами, а задоволення і комфорт грають другорядну роль, являє собою одну з наймогутніших сил, які лежать в основі колосальної економічної і культурної експансії капіталізму. Роль батька в патріархальній сім’ї є могутнім моїлізуючим і організуючим стимулом. Така сім’я “поставляє” людей, схильних добиватися успіху шляхом напруги усіх сил і підлеглості жорсткій дисципліні – вважає Е. Фромм [10, с. 144]. Із цього комплексу випливають такі риси, як профетизм (пророкування) і здатність жертвувати інтересами на користь майбутнього; самовідданість і героїзм; авторитаризм; культ функціональності; утилітаризм, раціоналізм. Матріархальному комплексу внутрішньо властиве стримуюче начало: він орієнтує людину в бік збереження найтісніших ефективних зв’язків з природою, з історичним минулим, із спогадами дитинства – отже, на збереження психологічної і культурної спадкоємності. Таким є син, що виховується матір’ю. Напроти, батько дає переважно стимулююче виховання: виховані батьком діти легко поривають із сім’єю і сміливо входять у великий світ [10, с. 182].

У патріархальному суспільстві людина стає вільною від зв'язків з минулим і сучасним: створюючи майбутнє сама, вона визнає тільки свої власні інтереси і цінності. Звідси моральний релятивізм, криза цінностей, криза стабільності. Адже “в такій перспективі все те, що технічно здійснене, стає джерелом формування цінностей”. “Раніше мораль вимагала: треба робити те, що заповідано споконвічними цінностями. Зараз вона вчить: треба робити те, що можливо. Ця технологізація моралі небезпечна, адже чим більш дотримується такої моралі людина, тим непередбачнішими стають наслідки її діяльності” [10, с. 144]. Але, говорить Е. Фромм, вже намітилися значні зміни, які дозволяють говорити про найближче майбутнє як про постпатріархальну природу, як про новий матриархат.

Ці зміни здійснює сучасне дозвілля, яке формує нові інститути і цінності: відпочинку, комфорту, розваг. Таке дозвілля підриває дві основи патріархального комплексу: мобілізованість і жертвовність, з одного боку; покору і дисципліну, з другого.

Г. Фрідман пов'язує свої надії на послаблення протиріч в сучасному суспільстві з культурною революцією, духовним і моральним відродженням. Для цього перш за все необхідно перетворити сучасну освіту з інституції зовнішнього впливу в інституцію культури. Теперішня освіта готує до праці, однобічно скеровуючи людину на професійне життя. Необхідно, щоб школа орієнтувалась і на “людину після роботи”, на розширення діапазона культурної активності у вільний від роботи час [9, с. 211].

Всі ці теоретичні пошуки свідчать про те, що використанню вільного часу на Заході приділяється значна увага. Організації дозвілля надається велике значення у вирішенні проблем, пов'язаних як з тенденцією зростання кількості людей похилого, пенсійного віку, так і збільшенням “вільного часу”, внаслідок скорочення робочого тижня, з безробіттям.

Емпіричні дослідження та їх теоретичний аналіз привели французького соціолога Ж. Дюмазедьє до думки, що вільний час в житті сучасного жителя розвинених країн має тенденцію зростати; а за цінністю, перевагою, привабливістю переважає працю (багато людей бажають менше заробляти, але мати більше вільного часу). Автономізація дозвілля, зміна життєвих орієнтацій на дозвілля, особливо у молоді, – свідчення корінних трансформацій у способі життя, наступу “цивілізації дозвілля”. Дюмазедьє навіть відстоює точку зору, що “цивілізація дозвілля” вже наступила [7, с. 77].

І справді, індустрія вільного часу посідає значне місце в економіці розвинених країн. Зокрема, у Великобританії до 30 процентів доходів громадян витрачаються на різні форми дозвіллевої діяльності і товари для дозвілля. Одночасно спостерігається суттєве зростання робочих місць у сфері обслуговування дозвілля.

Зарубіжні вчені дійшли висновку, що для розвинених країн характерне зростання “споживання” культури, збільшення витрат на розважальну діяльність, послуги закладів культури, і розцінюють дозвілля як засіб культурного самовизначення людини, який має вирішальне значення для соціальної стабілізації суспільства.

Зараз вільний час перестав бути соціальним привілеєм, ним користуються всі верстви суспільства. Змінилося також і ставлення до нього. Ця зміна пов'язана із переміщенням ідеалів із сфери виробництва до сфери споживання. Ринкові закони, за яким час є предметом обміну, виробничою силою, поширюються і на вільний час. У масовому суспільстві вільний час є не тільки часом для відновлення втраченої в процесі праці фізичної і психічної енергії, але й товаром, який має ринкову ціну. У свій вільний час індивід має заплатити за свою активність, тому що предмети вільного часу є предметами купівлі-продажу: курорти, кінотеатри, шоу-спектаклі, бензин, туристське спорядження, номер в готелі, спортивні будівлі тощо. Така економічна функція дозвілля, як відпочинок після праці і підготовка до праці, як стверджують деякі західні соціологи, перестала бути головною. Важливіше – споживання товарів і послуг, що забезпечує репродукційний цикл. Але соціальні функції дозвілля залишаються пов'язаними перш за все із спілкуванням, в якому людина бачить “панацею від повсякденності”.

Вільний час – це величезна можливість формування особистості на кращих зразках світової культури, на народній художній спадщині, традиціях, звичаях та обрядах українського та інших народів, що живуть на терені України, і важливим чинником культурного самовизначення особистості є раціональне використання вільного часу, оптимального сполучення в ньому двох основних функцій: відновлення фізичних і психічних сил людини та функції фізичного і духовного розвитку. Власне діяльність за інтересом, покликанням несе в собі обидві функції вільного часу. А звідси випливає й друге твердження – умовою повноцінного оновлення фізичних і психічних сил людини, її духовного і фізичного

розвитку у вільний час є можливість вільного вибору будь-якого виду діяльності.

Проте кризова ситуація в нашій країні не дає можливості повною мірою втілювати в життя таку умову. Це спричинено і недостатнім фінансуванням закладів культури і мистецтва. Знедолення основної маси населення на основі зростаючої кризи в суспільстві, згорання мережі об'єктів культурно-мистецької діяльності, скорочення чисельності їх персоналу позначається на можливості надання культурно-мистецьких послуг людині, її спроможності цивілізовано проводити свій вільний час. До того ж мистецтво вже не може бути охоронцем духовних цінностей нації, зокрема моральних.

Те, що діється сьогодні в Україні в умовах формування ринкової економіки – це не менше, аніж розхитування культурних підвалин, коли руйнуються основи культурних традицій українського суспільства. Зараз наша молодь одержує зарубіжну та й вже нашу “духовну поживу”, яка апелює до фізіологічних інстинктів, тим самим деформуючи духовний світ молоді людини, прищеплюючи їй негідні почуття, вульгаризуючи естетичний смак. Нестримна вільна пропаганда жорстокості, насильства, порнографії на “домашніх екранах”, до якої люди в основному не підготовлені як на психологічному рівні, та і на законодавчому, надзвичайно сильно позначається в основному на поведінці молоді.

Будь-яке суспільство як на законодавчому, так і на неформальних рівнях застосовує певні заходи для припинення трансляції небезпечних видів соціального досвіду, перешкоджаючи передачі досвіду, пов'язаного з аморальними виявленнями в суспільному житті. У США свого часу була створена громадська організація – Національне об'єднання проти телевізійного насильства. До неї увійшли відомі американські вчені. Усвідомлюючи згубність такої великої дози вбивств і жорстокості для молодих душ, ряд політичних і громадських діячів і спеціалістів-соціологів вимагають налагодити жорсткий контроль за телепрограмами, які безсоромно експлуатують “криваву жилу”.

В нашій країні в законодавчих актах є формальна спроба обмежити поширення тої кіновідеопродукції, що може завдати великої шкоди моральному вихованню молоді, спровокувати молодь до скоєння злочинів. У Конституції України передбачено забезпечення державою інформаційної безпеки. На утвердження в суспільстві високих моральних цінностей,

спрямованих на засвоєння кращих зразків вітчизняної та світової духовної культури; трудової моралі та використання енергії і зусиль громадян у суспільно-корисних справах; виховання культу соціально активної, фізично здорової та духовно багаті особистості спрямований Указ Президента “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян” (1999 р.) [5, с. 1-2]. Проте цього, вочевидь, мало. Необхідно формувати громадські організації й відповідну громадську думку, які б сприяли виконанню цих державних актів.

Отже, раціональне використання вільного часу сприяє формуванню духовності, фізичної досконалості, задоволенню інтересів і потреб людини у спілкуванні, творчому саморозвитку. Культурно-дозвіллевій діяльності повинна бути відведена важлива інтегруюча роль, адже її функції (розвиваюча, інформаційно-просвітницька, культурно-творча, рекреаційно-оздоровча, комунікативна) та різноманітні форми задоволення потреб та інтересів молодих людей покликані задовольняти потреби людей, проявляти і реалізовувати їх сутнісні особливості, а соціально-культурним інституціям дозволяти здійснювати вплив на формування особистості.

Використана література:

1. *Верлен Т.* Теория праздного класса / Верлен Т. – М. : Прогресе, 1984. – 224 с.
2. *Патрушев В. Д.* Динамика использования бюджетов времени городским и сельским населением / В. Д. Патрушев // Социологические исследования. – 2005. – № 8. – С. 46-50.
3. *Підпригорщук Я. В.* Інформаційний простір України і проблема духовності суспільства / Я. В. Підпригорщук // Духовність як основа консолідації суспільства: Міжвідомчий науковий збірник / А. І. Комарова, В. Т. Табачковський. – К. : Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”, 1999. – Т. 15. – С. 575-581.
4. *Піча В. М.* Вільний час: тенденції і проблеми розвитку / Шва В. М. – К. : Світ, 1992. – 106 с.
5. Указ Президента “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян” // Орієнтир, 6 травня 1999 р. – С. 1-2.
6. *Чмихало Є. І.* Деякі аспекти розвитку культурно-дозвіллевій діяльності в зарубіжних країнах та її кадрового забезпечення / Є. І. Чмихало // Культурно-просвітницька діяльність в сучасних умовах ринку. – К. : КДІК. – 1994. – 39 с.
7. *Dumazedier J.* Sociologie empirique du loisir. Critique et contracritique de la civilisation du loisir / Dumazedier J. – Paris: Stock, 1974. – 264 p.
8. *Friedman G.* La puissance et la sagesse / Friedman G. – Gallimard. – 1979. – 209 p.
9. *Friedman G.* Sept etudes sur l'homme et la technique / Friedman G.-P. : Gonthier, 1976. – 316 p.
10. *Fromm E.* Crise de la psychoanalyse / Fromm E. – P. : Anthropos, 1971. – 389 p.

КАРПОВА Л. О. *Концепция свободного времени в развитии человека.*

В статье рассмотрены концепции взаимодействия свободного времени и развития личности, проанализированы исследования зарубежных и отечественных ученых, показано как рациональное использование свободного времени способствует формированию духовности, физическому совершенству, творческому саморазвитию людей.

Ключевые слова: *досуг, свободное время, общество, культура, человек.*

KARPOVA L. O. The concepts of the free time in the development of the man.

The concepts of the interaction of free time and the development of the person are considered in the article.

Keywords: leisure, spare time, society, culture, man.

**Кміта Є. В.
Украерорух**

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ З ОПОРОЮ НА РІДНУ МОВУ

У статті розглянуті методологічні аспекти викладання іноземної мови з опорою на рідну мову, описані окремі принципи та методи викладання іноземної мови з опорою на рідну, викладені окремі аспекти вивчення різних мов із використанням зіставлення їх елементів.

Ключові слова: іноземна мова, рідна мова, принцип, положення, підхід, зіставлення.

У теперішній час все більш уваги приділяється методам викладання іноземної мови “прямим” та “перекладним” та питанню “Чи варто вивчати іноземну мову з опорою на рідну мову, або іноземну мову потрібно вивчати без урахування рідної мови, за допомогою поглиблення тих, хто її вивчає, у іншомовне середовище?”

Зміст предмету “іноземна мова” містить навчальну інформацію про аспекти мови (фонетику, лексику, граматику, стилістику), що становить основу формування та розвитку навичок і вмінь, пов’язаних з оволодінням чотирма видами мовної діяльності, обумовленими конкретною ситуацією спілкування.

Навчання іноземній мові як засобу спілкування припускає одержання студентами комплексу лінгвістичних знань і придбання комунікативних навичок і вмінь. Лінгвістичний компонент змісту навчання містить у собі строго відібраний мовний і речовий матеріал, фонетичний матеріал, лексичний мінімум, граматичну довідку, зразки мовних висловлень різної довжини, які є ситуативно та тематично обумовленими. Такий прийом порушує традиційну черговість розгортання іноземної мови у процесі її вивчення [3, с. 9].

Важливим фактором, що сприяє якісному засвоєнню мовного матеріалу, який використовується в усних мовленнєвих висловлюваннях, є, на наш погляд, опора на рідну мову. Питання, пов’язані з урахуванням мовного досвіду, набутого у рідній мові, під час вивчення іншомовного матеріалу, знайшли відображення у наукових